

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-92>

УДК 338

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS IN UKRAINE

Шиманська Оксана Петрівнакандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0084-3799>**Петрук Наталія Вікторівна**магістрантка,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2284-4602>**Shymanska Oksana, Petruk Natalia**

Western Ukrainian National University, Ternopil

Стаття присвячена дослідженню правового регулювання в Україні соціальної відповідальності бізнесу. Охарактеризовано та про класифіковано нормативно-правові акти, що регулюють корпоративну соціальну відповідальність (далі – КСВ) в Україні. Висвітлено нормативно-правове забезпечення КСВ на національному та регіональному (галузевому) рівнях. Проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення КСВ на корпоративному рівні. Методом дослідження виступав насамперед аналіз нормативно-правових актів, які чинні та ратифіковані в Україні у сфері КСВ. Також здійснювався у статті метод узагальнення та синтез інформації з приводу корпоративної соціальної відповідальності. У ході дослідження відбулася консолідація нормативно-правових актів корпоративної соціальної відповідальності в Україні. Практична цінність статті полягає у тому, що проаналізована та консолідована інформація щодо правового регулювання КСВ в майбутньому зможе на національному рівні систематизувати нормативно-правові акти у сфері корпоративної соціальної відповідальності.

Ключові слова: законодавство, інтеграція, соціальна відповідальність бізнесу, глобальний договір, суб'єкти господарювання.

Статья посвящена исследованию правового регулирования социальной ответственности бизнеса. Охарактеризованы и классифицированы нормативно-правовые акты, регулирующие корпоративную социальную ответственность (далее – КСО) в Украине. Было изложено нормативно-правовое обеспечение КСО на национальном и региональном (отраслевом) уровнях. Проанализировано состояние нормативно-правового обеспечения КСО на корпоративном уровне. Методом исследования выступал прежде всего анализ нормативно-правовых актов, действующих и ратифицированных в Украине в сфере КСО. Также, в статье осуществлялся метод обобщения и синтеза информации по поводу корпоративной социальной ответственности. В ходе исследования состоялась консолидация нормативно-правовых актов корпоративной социальной ответственности в Украине. Практическая ценность статьи состоит в том, что проанализированная и консолидированная информация о правовом регулировании КСО в будущем сможет систематизировать нормативно-правовые акты в сфере корпоративной социальной ответственности на национальном уровне.

Ключевые слова: законодательство, интеграция, социальная ответственность бизнеса, Глобальный договор, хозяйствующие субъекты.

The article is devoted to the research of legal regulation of social responsibility of business in Ukraine. The normative-legal acts which regulate corporate social responsibility (hereinafter – CSR) in Ukraine are characterized and classified. It is established that the concept of social responsibility in the context of business means that the firm/company functions to achieve its financial goals and in addition helps society. The idea is that businesses should combine profitable activities with activities that benefit society. In Ukraine the mediocre level of integration of social activity into the general strategy of development of the company is observed. At the same time it is shown that the introduction of international standards of quality and environmental safety management into business activities has become a prerequisite for entry and work in the European market for Ukraine. The normative-legal support of CSR at

the national and regional (branch) levels is explained. In particular, the considered normative legal acts characterize the relevant rules and norms related to social responsibility of business in Ukraine, it is indicated that there are collisions and gaps in the legislation regarding regulation of CSR. The state of CSR regulatory support at the corporate level has been analyzed. The condition of normative legal provision of social responsibility of business at the national level is described. First of all, analysis of legal acts valid and ratified in the field of CSR in Ukraine was used as the research method. Also, the article carried out the method of generalization and synthesis of information relating to the legal regulation of corporate social responsibility within the territory of Ukraine. During the research, the concept of corporate social responsibility was disclosed and consolidation of regulatory legal acts of CSR in Ukraine according to the regional level was performed. The practical value of the article lies in the fact that the analyzed and consolidated information concerning the legal regulation of CSR in the future will help to systematize the regulatory legal acts in the field of corporate social responsibility at the national level. It should be noted that corporate social responsibility is a factor in increasing the profitability and image of the company, reducing costs, improving employee morale and customer loyalty, as well as other benefits.

Keywords: legislation, integration, social responsibility of business, Global Compact, business entities.

Постановка проблеми. Тема соціальної відповідальності бізнесу набула поширення в економіках розвинутих країн світу у середині ХХ ст. Насамперед це сталося через посилення уваги суспільства до соціальних та екологічних наслідків корпоративізації та консолідації в різних сферах бізнесу.

В Україні дана тема почала розвиватися пізніше і повільніше, проте в період посилення інтеграційних процесів в напрямку асоціації з Європейським Союзом постало питання щодо формування нових підходів до управління бізнес-процесами із врахуванням аспекту соціальної відповідальності.

Корпоративна відповідальність бізнесу (далі – КВС) – це довгострокове зобов'язання суб'єктів господарювання здійснювати свою діяльність в межах прийнятних моральних та відповідних нормативних правил. Відповідно, плином часу постало питання про узагальнення нормативно-правових актів міжнародного та національного рівня, які регламентують роботу суб'єктів господарювання в рамках КВС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми нормативно-правового регулювання корпоративної соціальної відповідальності бізнесу відображені в працях таких українських вчених, як: Колот А., Ігнатенко М., Будицька О., Лункіна Т., Деліні М., Маматова Т., Король С., Шевченко Т.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженнями відомих авторів підтверджується актуальність досліджуваної проблеми. У цьому контексті актуальним залишається дослідження класифікації нормативно-правових актів у сфері соціальної відповідальності бізнесу.

Мета статті. Проаналізувати нормативно-правове поле соціальної відповідальності бізнесу в Україні, враховуючи міжнародний досвід та національні реалії.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання соціальної відповідальності бізнесу розпочалося з середини ХХ століття. Основоположником досліджень вважають Говарда Р. Боуена – автора праці «Соціальна відповідальність підприємця» (Social Responsibilities of the Businessman). З того часу поняття корпоративної соціальної відповідальності опинилось в полі зору багатьох науковців, які розробили та описали чималу кількість теорій і концепцій щодо тлумачення даного поняття. Суспільство і бізнес, державна політика і бізнес, врегулювання соціальних питань, управління стейкхолдерами, корпоративна підзвітність – ось лише деякі терміни, які використовуються для опису явищ, пов'язаних з корпоративною відповідальністю. Корпоративна соціальна відповідальність є синонімом до поняття соціальної відповідальності бізнесу.

Акцентуючи на вітчизняних дослідженнях у сфері корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, варто зауважити, що початковий їх етап розпочався із приєднанням України у 2006 р. до Глобального договору ООН (UN Global Compact, 2000), в якому відображені принципи і правила ділової етики, які сформувалися упродовж ХІХ–ХХ ст. і здобули міжнародне визнання. Вони є стандартом або кодексом поведінки соціально відповідального бізнесу в усіх цивілізованих країнах і фактично реалізуються, зокрема, через впровадження на підприємствах екологічно безпечних технологій, скасування дитячої праці, укладання колективних договорів, запобігання корупції тощо.

У наукових джерелах соціальна відповідальність бізнесу трактується як форма інтернаціонального внутрішнього контролю, метою якого є сприяння досягненню суспільних цілей благодійного або активістського характеру шляхом залучення волонтерської та етично орієнтованої практики.

Нормативно-правове регулювання КСВ в Україні включає в себе принципи щодо здійснення господарської діяльності суб'єктів господарювання, які відображені у відповідних документах. Аналізуючи нормативно-правові акти, що діють в межах України, необхідно зважати, насамперед, на рівень їх дії. Зокрема, на міжнародному рівні – це акти регулювання принципів корпоративної відповідальності, що були прийняті світовою спільнотою та ратифіковані українським урядом. Аналізуючи акти міжнародного рівня, необхідно зазначити, що за змістом вони класифікуються за такими підгрупами:

1) акти, які встановлюють першочергові принципи соціально відповідальної діяльності підприємства, зокрема:

– «United Nations Global Compact» – Глобальний договір ООН, який встановлює основоположні принципи охорони праці, навколишнього середовища та протидії корупції [2];

– Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 – «Настанова по соціальній відповідальності» (опублікований 28 жовтня 2010 р.) – нормативно-правовий акт, що надає рекомендації соціально відповідальним компаніям щодо їх менеджменту, охорони довкілля, корпоративної етики тощо [5, с. 112];

– The Keidanren Charter for Good Corporate Behavior – міжнародний акт регулювання КСВ, який був опублікований в 1946 році, у якому зазначено, що «підприємство, окрім отримання прибутку повинно приносити суспільству користь» [5, с. 111].

2) акти, які акцентують увагу компаній на ключових моментах соціальної відповідальності:

– Декларація Міжнародної організації праці (МОП) – нормативно-правовий акт, прийнятий у 1998 році МОП, який на міжнародному рівні визначає базові людські цінності, основні принципи дискримінації та заборони її та інші елементи організації праці [7, с. 101];

– ISO 9000 – серія стандартів, прийнята Міжнародною організацією зі стандартизації у 1987 році, які застосовуються при створенні та удосконаленні системи менеджменту організацій [7, с. 101]. Ратифікована у понад 90 країнах світу та використовується підприємствами будь-якої організаційно-правової форми та незалежно від розмірів підприємства. ISO 9000 – серія стандартів, яка неодноразово переглядалася;

– OHSAS 18001:2007 «Occupational health and safety management systems – Requirements» – міжнародний стандарт системи організації безпеки праці і гігієни, який

вкрай важливий у сферах нафтогазового комплексу, добувної та хімічної галузі. З прийняттям даного акту зменшилася кількість аварій та інших нещасних випадках на виробництві [7, с. 101];

– Кіотський протокол ООН [5, с. 111] – міжнародний нормативно-правовий акт, який обмежує викиди в атмосферу парникових газів. Ціль даної угоди стабілізувати рівень концентрації парникових газів в атмосфері на рівень того, який би не чинив небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему планети.

На світових теренах нормативного регулювання КСВ є велика кількість актів, що безпосередньо описують принципи соціальної відповідальності бізнесу. У нашому аналізі нормативно-правових актів КСВ міжнародного рівня відображені одні із найпоширеніших актів, які безпосередньо повинні використовуватися українськими компаніями незалежно від форми власності та масштабів підприємства.

У контексті проблеми також варто констатувати, що у міжнародній спільноті існують консолідовані звіти, які оцінюють рейтинги компаній за критеріями КСВ, що в подальшому допомагає інвесторам з вибором компанії, в яку капіталізувати кошти задля подальшого розвитку бізнесу та політики КСВ. До прикладу можна привести такі рейтингові індекси:

– Domini Social Index (DSI 400) [5, с. 111] – оцінює компанії за такими критеріями: екологічність, соціальне управління компанії та інше та будує рейтинги для інвесторів, які хочуть підтримувати та розвивати КСВ;

– Large Cap Social Index (LCSI) [5, с. 111] оцінює соціальні й екологічні критерії діяльності підприємств.

Також в Україні діє документ «Декларація з гендерної рівності та запобігання домашньому насильству», яка ініційована ООН та яку підписала велика кількість підприємств в Україні, зокрема: L'Oreal, AVON, Corteva, StarLightMedia, METRO, EY, Nestle, Kernel, UKRSIBBANK, Danone Україна та інші.

Отже, проаналізувавши основні міжнародні нормативно-правові акти у сфері соціальної відповідальності бізнесу, які мають стосунок до України, можна зробити висновок, що вони, насамперед, спрямовані на дотримання загальноновизнаних прав людини, екологічної безпеки, економічної безпеки, безпеки на виробництві та інших загальноновизнаних суспільних норм.

Національний рівень КСВ репрезентується нормативно-правовими актами, які роз-

роблені на рівні держави та діють в межах її повноважень і не суперечать міжнародним стандартам. Акти національного рівня у сфері КСВ насамперед характеризують рівень розвитку країни, її економічні характеристики, ступінь розвитку законотворчого механізму, соціальної свідомості державного апарату та підтримки громадян країни.

В Україні нормативно-правові акти в сфері корпоративної соціальної відповідальності почали прийматися лише наприкінці 90-х рр. минулого століття та на початку 2000-х років. Пропонуємо до аналізу низку нормативно-правових актів:

– Найголовнішим актом даного рівня є Конституція України (прийнята 1996 року). У Конституції України відображені загальні засади, на основі яких повинні прийматися інші нормативно-правові акти у сфері КСВ та на основі яких суб'єкти господарювання повинні здійснювати господарську діяльність. Також в Конституції прописані основоположні права та свободи людини і громадянина, як основа КСВ в суспільстві, яку не можна порушувати. Так, для прикладу, ст. 64 Конституції України зазначає, що Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [1].

– Кодекси – нормативно-правові акти, які впроваджують в Україні норми корпоративної соціальної відповідальності у різних сферах, зокрема:

- Цивільний кодекс [4], Господарський Кодекс [4], Податковий кодекс [4], Кодекс Законів про працю [4] – основним компонентом соціальної відповідальності бізнесу у даних актах є принципи та підходи до корпоративного управління;

- Земельний кодекс [4], Повітряний кодекс [4], Лісовий кодекс [4], Морський кодекс [4], спрямовані на захист довкілля;

В Україні також прийнята низка Законів та підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують корпоративну соціальну відповідальність. Наприклад:

– Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [4], «Про рекламу» [4] – регламентують політику у сфері ведення господарської діяльності компанії на ринку, надання послуг і стосовно конкурентів;

– Закони України «Про захист прав споживачів» [4], «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [4] – регламентують політику у сфері захисту прав споживачів.

В Україні існує перелік законів та підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують корпоративну соціальну відповідальність підприємств незалежно від форми їх власності.

Також необхідно зазначити, що на національному рівні Кабінетом міністрів України на початку 2020 року схвалена «Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року» [6, с. 101], а також складений план її реалізації. У Концепції обґрунтовані основні стратегії та принципи соціальної відповідальності суб'єктів господарювання.

З огляду на специфіку нагляду, регулювання КСВ, заслуговує на увагу той факт, що в Україні функціонує Національний контактний пункт (НКП), який реалізує програми розвитку ОЕСР при Мінекономіки.

Якщо повертатися до теми рівнів нормативно-правового регулювання КСВ, то необхідно зауважити, що існують також акти регулювання корпоративної соціальної відповідальності на регіональному рівні. Останні регулюють відносини у сфері соціальної відповідальності бізнесу на локальному рівні, не можуть суперечити національним чи міжнародним актам та повинні враховувати специфіку регіону, в якому були прийняті. До таких актів відносять рішення районних державних адміністрацій (РДА). Для прикладу можна навести, рішення РДА про переробку чи вивіз сміття.

Внутрішньо-корпоративний рівень регулювання КСВ – це рівень регламентації соціальної відповідальності бізнесу в межах одного підприємства на основі прийнятих ним актів. Перелік таких актів може бути доволі великим, основним із них вважається Кодекс корпоративної етики, який, зазвичай, трактує основні цілі, принципи та стратегії підприємства. Діють такі акти лише в межах функціонуючого підприємства, проте не можуть суперечити нормативно-правовим актам міжнародного, національного, регіонального рівнів.

Висновки та пропозиції. У статті ми розглянули тему нормативно-правового регулювання соціальної відповідальності бізнесу в Україні. З огляду на вищезазначене можемо констатувати, що наразі в Україні існує чималий перелік актів, які регулюють КСВ, так в українському законодавстві основним нормативно-правовим актом, який регулює соціальну відповідальність бізнесу являється Конституція України, на основі якої прийма-

ються законодавчі акти у всіх суспільних сферах. Також у статті проаналізовано світовий досвід у регулюванні КСВ, наприклад, домінуючим актом у світовій практиці регулювання КСВ являється Глобальний договір ООН (UN Global Compact, 2000). Тому вважаємо за доцільне та необхідне удосконалювати акти, що регулюють КСВ в Україні, які пов'язані, насамперед, з економічним ростом компаній та їх проникненням у нові сфери діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.12.2021).
2. Глобальний договір. UN Global Compact. URL: <https://www.unglobalcompact.org> (дата звернення: 12.12.2021).
3. ISO 26000 «Керівництво із соціальної відповідальності». URL: <http://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html> (дата звернення: 12.12.2021).
4. Законодавство України. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.12.2021).
5. Маматова Т.В. Міжнародні стандарти корпоративної соціальної відповідальності: механізм адаптації для органів державного контролю України. Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1(4). С. 109–120.
6. Шевченко Т.П. Проблеми законодавчого регулювання корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*. 2012. № 2(9). С. 111–118.
7. Будько О.В., Галатов Б.М. Особливості нормативно-правового регулювання корпоративної соціальної відповідальності підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 17. С. 100–104.

REFERENCES:

1. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex> (accessed 12 December 2021).
2. Hlobalnyi dohovir. UN Global Compact [The Global Compact. UN Global Compact]. Available at: <https://www.unglobalcompact.org> (accessed 12 December 2021).
3. ISO 26000 "Kerivnytstvo iz sotsialnoi vidpovidalnosti" [ISO 26000 "Guidelines for social responsibility"]. Available at: <http://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html> (accessed 12 December 2021).
4. Zakonodavstvo Ukrainy. Ofitsiyni vebsait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Legislation of Ukraine. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (accessed 12 December 2021).
5. Mamatova T.V. (2010) Mizhnarodni standarty korporativnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti: mekhanizm adaptatsiyi dlya orhaniv derzhavnogo kontrolyu Ukrayiny [International standards of corporate social responsibility: an adaptation mechanism for state control bodies of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya: zb. nauk. pr.* Dnipropetrovsk: DRIDU NADU, no. 1(4), pp. 109–120.
6. Shevchenko T.P. (2012) Problemy zakonodavchoho rehulyuvannya korporativnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti v Ukrayini [Problems of legislative regulation of corporate social responsibility in Ukraine]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiya Ukrayiny im. Yaroslava Mudroho»*, no. 2(9), pp. 111–118.
7. Bud'ko O.V., Halatov B.M. (2020) Osoblyvosti normativno-pravovoho rehulyuvannya korporativnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti pidpryyemstv [Features of regulatory and legal regulation of corporate social responsibility of enterprises]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, no. 17, pp. 100–104.